

**Н. Л. Отрощенко**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»  
м. Старобільськ, Луганська область, Україна

**В. О. Мараховська**

магістрантка спеціальності 231 «Соціальна робота. Соціальна педагогіка.  
Практична психологія»

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»  
м. Старобільськ, Луганська область, Україна

## СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ 6–7 РОКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

**Анотація.** У статті розкрито сутність та складові елементи готовності дитини дошкільного віку до навчання у школі. Надано соціально-педагогічну характеристику готовності дітей 6–7 років до навчання в школі в умовах закладу дошкільної освіти, визначено зміст та особливості соціально-педагогічної роботи в умовах закладу дошкільної освіти.

**Ключові слова:** готовність до навчання, школа, дитина, старший дошкільний вік, соціально-педагогічна робота.

На сучасному етапі розвитку системи освіти головною метою дошкільної освіти в Україні є створення сприятливих умов для особистісного становлення дітей, забезпечення їх збалансованого розвитку, узгодженості у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе. Незважаючи на численні і багаторічні дослідження проблеми готовності до школи дітей старшого дошкільного віку, вона, як і раніше, залишається важливою й актуальною для соціально-педагогічних та психологічних досліджень. Особливо гострою ця проблема постає в зв'язку з переходом шкіл і дошкільних закладів на роботу за новими освітніми стандартами. Введення нових освітніх програм, пред'явлення високих вимог до рівня розвитку дітей, зміна самої структури освітньої діяльності в школі створює чимало труднощів для педагогів, батьків і дітей, які вступають до першого класу.

Проблема готовності дитини до школи є досить актуальною у сфері науково-педагогічних досліджень. Її розробкою займалися та займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема: Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Ж. Піаже, К. Ушинський, Д. Ельконін, Л. Божович, Н. Гуткіна, Г. Кравцов і О. Кравцова, А. Богущ, Н. Бібік, Л. Іщенко, О. Кононко, Н. Шиліна, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Л. Мардахаєв та інші. Основи соціально-педагогічної роботи щодо формування готовності до навчання в школі дітей розглядали М. Волкова, І. Дичківська, Л. Дябел, Н. Захарова, Т. Пантюк, Н. Сайко та інші.

Аналіз літературних джерел та результатів наукових досліджень з проблем соціальної педагогіки дозволяє зробити висновок, що у численних і вагомих за теоретичними й прикладними надбаннями цієї науки залишається поза увагою проблема комплексного дослідження соціально-педагогічної роботи з дітьми щодо підготовки їх до школи. Таким чином, незважаючи на широку вивченість такої теми, все ж залишається не повністю розкритим питання соціально-педагогічних умов формування готовності дітей 6–7 років до школи.

**Метою цієї статті** є дослідження змісту та особливостей соціально-педагогічної роботи в умовах закладу дошкільної освіти. У роботі було використано методи аналізу, синтезу, систематизації та класифікації наукової інформації щодо теми дослідження.

Проблема готовності дитини до школи є актуальною у сучасній психології, педагогіці і дошкільній освіті та розробляється вченими не перше десятиліття. Це одне з найважливіших завдань у процесі

навчання і виховання дітей дошкільного віку. Доцільно відзначити, що підготовка до школи дітей припадає на старший дошкільний вік, який виділяється в педагогіці і психології як перехідний критичний період, отримав назву кризи семи років і є завершенням дошкільного віку. Старший дошкільний вік – це етап психічного розвитку від 5 до 7 років, провідною діяльністю якого є гра, а центральним утворенням – перехід від ігрової діяльності до навчальної та прийняття внутрішньої позиції школяра [1].

Проблема психологічної готовності до шкільного навчання найбільш повно у вітчизняній психології розроблена у працях Л. Виготського, на основі яких велись подальші дослідження такої тематики. Вчений розкрив поняття готовності до шкільного навчання крізь призму розвитку у дітей інтелектуальних процесів. Іншими словами, основна ідея полягала в тому, що чим більше розвинена дитина інтелектуально, тим вона має більшу готовність до школи [2].

Виходячи з цієї ідеї Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн виділяють не лише спеціальну готовність до предметного навчання, а ще й загальну готовність, основною сутністю якої є розвиток певного рівня умінь та навичок, загальних здібностей, мислення та мовлення. Змістом загальної готовності повинні стати найпростіші навички розумової роботи, певний рівень розвитку мислення і мовлення, пізнавального інтересу і сформованість морально-вольових якостей [4, с. 123].

Головною умовою підготовки дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання є сформованість усіх компонентів шкільної психологічної готовності. Першим компонентом психологічної готовності до шкільного навчання виступає інтелектуальна готовність – це відповідна віковому рівню зрілість усіх пізнавальних психічних процесів [10].

Наступним важливим компонентом шкільної готовності є мотиваційна готовність. Мотиваційна готовність передбачає позитивне ставлення дитини до школи, до навчання і ґрунтується на бажанні зайняти нову соціально значиму позицію – позицію школяра.

З безлічі критеріїв готовності дошкільнят до навчання дослідники відзначають здоров'я і вважають, що їх успішність у школі значною мірою визначається рівнем його стану. Нині показники здоров'я, рівні розвитку фізичних якостей і підготовленості дітей старшого дошкільного віку свідчать про тривожну негативну тенденцію [3].

Узагальнюючи дані дослідження, можемо виокремити як найбільш поширену класифікацію такі три складники готовності, як фізіологічний, психологічний, соціальний, або особистісний. Ці складники не є окремими і повинні розвиватися одночасно і взаємозумовлювати один одного, впливаючи при цьому на навчальну успішність.

Особливе місце в наукових дослідженнях відводиться формуванню психологічної готовності до шкільного навчання. У неї входять три аспекти: особистісна, інтелектуальна і емоційно-вольова готовність. Особистісна готовність полягає в прагненні дитини до нової соціальної позиції школяра. Ця позиція знаходить своє відображення у ставленні дитини до вчителя, до однокласників, до самого себе і до навчальної діяльності. Дитина вчиться дотримуватися шкільного режиму, не запізнюватися на заняття, виконувати домашнє завдання і виконувати завдання в школі. Дитина опановує уміння об'єктивно оцінювати себе і свою поведінку. Навчальна мотивація, яка входить в особистісну готовність, формується у майбутнього першокласника в тому разі, якщо має місце пізнавальна потреба, вміння працювати, дізнаватися [5, с. 42].

Інтелектуальна готовність полягає в розвитку зорово-моторних функцій, умінні працювати за зразком. Дитина починає аналізувати, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки, особливе місце посідає експериментування, для виявлення невидимих ознак і властивостей предметів. Розвиваються пізнавальні процеси. Сприйняття стає диференційованим, з'являються судження і прояв симпатії та антипатії. Увага стає більш стійкою, збільшується обсяг пам'яті, з'являється наочно-образне і логічне мислення [9].

На підставі запропонованих визначень процес підготовки до школи можна визначити як цілеспрямовано організоване керівництво діяльністю дитини, яке ґрунтується на знанні закономірностей психічного розвитку, вікових особливостей і потреб дитини, в процесі якого відбувається розвиток усіх сторін особистості дошкільника [6].

Велике значення у формуванні психологічної готовності дитини до школи має соціально-педагогічна діяльність в умовах дошкільної установи – це та робота, яка включає педагогічну та психологічну діяльність, спрямовану на допомогу дитині, педагогу і батькам у розвитку власної індивідуальності, організації себе, свого психологічного стану; допомогу у вирішенні виникаючих проблем і їх подоланні у спілкуванні; а також допомогу в становленні маленької людини у суспільстві [7].

Метою соціально-педагогічної діяльності в закладі дошкільної освіти є створення сприятливих умов для розвитку особистості дитини: фізичного, соціального, духовно-морального, інтелектуального;

надання дитині комплексної допомоги в саморозвитку і самореалізації. Соціальний педагог є центральною фігурою у здійсненні профілактики і корекції порушень соціальної адаптації дошкільнят [8].

З метою підкріплення теоретичного матеріалу за такою темою було проведено дослідження на базі Старобільського комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 2 «Орлятко» Старобільської міської ради, метою якого було встановлення можливості за допомогою спеціально розробленої програми підвищити рівень готовності до школи дітей 6–7 років за трьома критеріями:

- емоційним – зниження рівня тривожності та підвищення емоційної стійкості;
- когнітивним – підвищення рівня пам'яті та інтелектуальних здібностей, формування пізнавального інтересу та зацікавленості;
- поведінковим – удосконалення рівня саморегуляції та вольового самоконтролю, уміння керуватися вимогами та правилами дорослого.

Проведене дослідження та отримані результати дають змогу стверджувати, що у досліджуваних дошкільників 6–7 років виявлено домінуючий середній рівень емоційного відношення до моральних норм, середній рівень тривожності, високий рівень інтелектуальних здібностей, легке зниження пам'яті, середній рівень уміння керуватися системою умови задачі та середній рівень вміння спілкуватися. З цього випливає, що більшість показників перебувають на середньому рівні, тому можна констатувати, що емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти готовності до школи у досліджуваних дітей сформовані частково. Проте є також діти, що мають низькі показники готовності до школи, тому потребують соціально-педагогічної роботи щодо оптимізації їхньої готовності до навчання в школі.

На основі отриманих результатів в ході констатувального етапу дослідження було розроблено програму соціально-педагогічної роботи щодо оптимізації готовності дітей 6–7 років до навчання в школі.

Основні етапи реалізації програми такі: вчителі та вихователі проводять спільні наради з проблеми наступності, беруть участь у навчальних семінарах, здійснюють взаємовідвідування занять; проводять консультації для батьків; формують предметно-розвиваюче середовище групи відповідно до принципу наступності; готують відповідну документацію для переходу дітей на наступний етап навчання.

Програма розрахована на 12 занять безпосередньо із дітьми, а також передбачає лекції та семінари для батьків, комплекс методичних матеріалів для педагогів.

Заняття з дітьми за програмою є розвиваючими за спрямованістю, комплексними як за змістом поставлених завдань, так і щодо використовуваних засобів розвиваючої роботи.

Заняття мають певну структуру і складаються з таких частин:

1. Вступна частина. Кожне заняття починається з ритуалу вітання. Дітям пропонуються ігри-настрої на подальшу спільну діяльність, вправи на «розігрів».

2. Настановча частина. Цей етап організовується з метою актуалізації уявлень і знань дітей про соціальні явища, виявлення моральних орієнтацій і ціннісних установок. Тут застосовується читання або розповідь уривків літературних і авторських творів, показ мультфільмів з метою демонстрації різних моделей поведінки, ілюстрації вчинків героїв, наслідків цих вчинків. Після закінчення читання з дітьми обов'язково проводиться діалог з метою з'ясування рівня усвідомлення дітьми мотивів тих чи інших вчинків, рефлексії думок і почуттів.

3. Практична частина. Це основна частина заняття. Вона включає в себе один або поєднання кількох практичних методів, психотехнік: психогімнастика, соціально-поведінковий тренінг (моделювання ігрових і проблемних ситуацій з метою розвитку у дітей соціальних навичок, практичного освоєння ефективних способів взаємодії, відреагування адекватними способами негативних емоцій (страху, гніву, тривоги), ігротренінг. У програмі широко застосовуються розвиваючі ігри: імітаційні, рухливі, словесні.

4. Творча частина. Цей етап заняття включає завдання творчого характеру: малювання тематичне і вільне, ліплення, колажування. Часто завдання мають арт-терапевтичну спрямованість. Дітям пропонується зобразити сумний чи веселий настрій, звучить мелодія, потрібно підібрати кольори до почуття радості, страху або образи тощо. Таким чином, діти виявляють своє ставлення до навколишньої дійсності, висловлюють власні емоції, навчаються відреагувати їх засобами арт-терапії.

5. Заклучна. Проводиться з метою рефлексії, підбиття підсумків спільної діяльності. Дітям пропонується висловити власні почуття і думки як у словесній формі за допомогою навідних запитань, методу незакінчених пропозицій, словесних ланцюжків, так і за допомогою наочних засобів: рефлексія за допомогою піктограм, кольору («Дерево настроїв», «Долоньки»). Наприкінці занять застосовується техніка «рефлексивного кола» в різних варіантах залежно від ситуації.

Основними завданнями, які вирішуються у межах реалізації представленої програми, є:

- забезпечення оптимальних умов для поліпшення емоційного стану дошкільників, успішності, працездатності, соціалізації, збереження психічного і фізичного здоров'я;
- створення умов для розвитку особистості дитини;
- розвиток мотивації особистості до пізнання та творчості;
- цілісність процесу психічного і фізичного, розумового і духовного розвитку особистості дитини;
- забезпечення емоційного благополуччя дитини;
- позитивна соціалізація дитини.

Після проведення програми проведено повторне дослідження, яке дозволило виявити статистично значущі зміни у показниках експериментальної групи дошкільників, яка брала участь у програмі. Під час статистичного аналізу виявлено підвищення емоційного відношення до моральних норм; інтелектуальних здібностей; пам'яті; вміння керуватися системою умови задачі; комунікативної взаємодії; зниження рівня тривожності.

Це дає змогу констатувати, що розроблена та впроваджена програма соціально-педагогічної роботи щодо оптимізації готовності дітей 6–7 років до навчання в школі є ефективною у розвитку всіх компонентів готовності до школи (емоційного, когнітивного та поведінкового), що статистично доведено на високому рівні значимості.

Науковий теоретичний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел дає змогу констатувати, що готовність до школи – це системна характеристика психічного розвитку дитини старшого дошкільного віку, яка включає у себе сформованість здібностей і властивостей, що забезпечують можливість виконання нею навчальної діяльності, а також прийняття соціальної позиції школяра. У поняття «готовність дитини до школи» вчені включають три складники – готовність фізіологічну, психологічну, соціальну, чи особистісну.

Перспективами дослідження вважаємо розробку та впровадження відповідного навчального курсу для дошкільників 6–7 років щодо підготовки до школи, розрахованого на навчальний рік.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Парадигма дитинства у контексті розвитку особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди* : наук.-теорет. часопис. Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 92–99.
2. Венгер А.Л., Нежнова Т.А. Готовность шестилетних детей к школе как условие развития творческого отношения к задачам. *Учебная деятельность и творческое мышление*. Уфа, 1995. С. 92–95.
3. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Захарова Н.М. Соціально-педагогічна робота в закладі дошкільної освіти: інклюзивний аспект : навчальний посібник, 2-ге вид., перероб. і доповн. Мелітополь, 2018. 176 с.
5. Кравцов Г.Г., Кравцова Е.Е. Шестирічна дитина. Психологічна готовність до школи. *5 серія «Педагогіка і психологія»*. 1997. № 5. С. 32–60.
6. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ : Стило, 2000. 336 с.
7. Ковшар О.В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р.А. Козлов, 2015. 270 с.
8. Олійник І.В., Ноженко Ю.М. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія»*. Педагогічні науки. 2017. № 2. С. 84–89.
9. Пантюк Т.І. Суспільно-педагогічні детермінанти підготовки дітей до школи в Україні: теорія і практика (1945–2017 рр.) : дис. докт. пед. наук. Дрогобич, 2018. 544 с.
10. Пономарева Е.В. Готовность к обучению в школе в научных исследованиях. *Молодой ученый*. 2019. № 35 (273). С. 145–149.

**Н. Л. Отроценко, В. А. Мараховская. Социально-педагогическая работа по формированию и развитию готовности детей 6–7 лет к обучению в школе в условиях учреждения дошкольного образования. – Статья.**

**Аннотация.** В статье раскрыта сущность и составляющие элементы готовности ребенка дошкольного возраста к обучению в школе. Представлена социально-педагогическая характеристика готовности детей 6–7 лет к обучению в школе в условиях учреждения дошкольного образования, определены содержание и особенности социально-педагогической работы в условиях учреждения дошкольного образования.

**Ключевые слова:** готовность к обучению, школа, ребенок, старший дошкольный возраст, социально-педагогическая работа.

*N. Otroshchenko, V. Marakhovska. Socio-pedagogical work on the formation and development of readiness of children 6–7 years to study at school in a preschool institution. – Article.*

*Summary.* The article reveals the essence and components of the readiness of a preschool child to study at school. The social and pedagogical characteristic of readiness of children of 6–7 years to study at school in the conditions of preschool educational institution is given, the maintenance and features of social and pedagogical work in the conditions of preschool educational institution are defined. A study was conducted to establish readiness for school for children 6–7 years old by three criteria: emotional; cognitive; behavioural.

*Key words:* readiness to study, school, child, senior preschool age, social and pedagogical work.

УДК 37.031

**І. В. Рашковська**

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

## ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ У СЕНСІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ СІМ'Ї

*Анотація.* У статті аналізуються деякі функції сімейного виховання. Зокрема, виховна функція, функція психологічної безпеки, рекреативна функція. Також стаття містить результати опитування батьків із метою вивчення їхніх поглядів на стосунки в сім'ї, на час, проведений із дітьми, на сімейні цінності тощо. Нами наданий план та короткий опис семінару для батьків в рамках батьківського всеобучу, який можна використовувати в тому числі й у форматі он-лайн.

*Ключові слова:* функції сім'ї, виховна функція, рекреативна функція, функція психологічного захисту.

Сім'я – це те місце, де дитина вперше отримує досвід комунікацій, емоційного обміну, переживань та загальних радощів. Саме в сім'ї дитина відчуває любов, психологічний захист, навчається культурі проведення вільного часу. З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності. Батьки повинні в домашніх умовах забезпечити розумну організацію життя особистості, що розвивається, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки в різних життєвих умовах.

Успіхи сімейного виховання значною мірою залежать від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил (кожна річ має своє місце, прийшов з прогулянки – вимий руки та ін.). Домашній затишок облагороджує дітей.

Якщо висвітлювати основні функції сім'ї, то в загальному вигляді це: матеріально-економічна функція, житлово-побутова, репродуктивна, комунікативна, виховна функція, рекреативна (функція проведення вільного часу) та функція психологічного захисту.

**Мета статті** – проаналізувати соціально-психологічні аспекти існування сім'ї її функцій, зокрема, виховної, рекреативної функції та функції психологічного захисту. Аналіз вищевикладених питань проводився з використанням матеріалів анкетування батьків київських шкіл.

Вивчення умов сімейного виховання дозволяє психологам та педагогам створювати цілісне уявлення про стан виховного процесу сім'ї, прогнозувати вплив сімейного середовища на дитину, проектувати відношення та зв'язки сім'ї з оточуючим світом.

Проблемами сім'ї займалось багато як іноземних, так і вітчизняних соціологів, психологів та спеціалістів різних сфер. Найбільш відомими спеціалістами в галузі соціології та психології сім'ї на Заході є І. Най, Хілл (США), Ф. Мішель (Франція), З. Тишка (Польща), Л. Чех-Сомбаті (Угорщина), А.Г. Харчев, М.С. Мацковський, І.В. Бестужев-Лада (Росія) та ін.